

УДК 65.012.34

ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА<http://orcid.org/0000-0001-6798-425X>

Швець Галина Олексіївна, к. філол. н., доцент кафедри економічної теорії та підприємництва, ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет», м. Маріуполь
Galyna Shvets, Candidate of Philology, Associate Professor of Economic Theory and Entrepreneurship, State Higher Educational Establishment «Pryazovskyi State Technical University», Mariupol

G. Shvets. Peculiarities of intellectual potential of the enterprise.

The article defines the concept of "intellectual potential" by scientists. The shortcomings of these intellectual potential interpretations are identified. The aspects of intellectual potential are listed and solved. The structure of the intellectual potential of the enterprise is presented, which consists of the following elements: intellectual capital of the enterprise, efficiency of the use of intellectual capital, the possibility of future development of the enterprise. The levels of intellectual potential (macro level, meso-level, micro level, personal level) are characterized in these directions: main characteristics and basic means of formation and development. The mechanism of formation of the intellectual potential of the enterprise, which consists of the following elements: goals, principles, functions, methods, managerial decisions, is revealed. An approach is presented V.Volikova's approach to assessment of intellectual potential was depicted, consisting of the following stages: definition of problems of the formation and use of intellectual potential and their specification, preparation for the assessment of intellectual potential, information gathering and calculation of indicators, determination of the effectiveness of the use of intellectual potential and the formation of measures of its improving. Represented was the approach of O. Mikhailova to assessment of intellectual potential, that includes the following stages: audit of intellectual potential of the company, assessment (quantitative measurement) of intellectual potential and its components, setting up of management accounting of intellectual potential, with subsequent formation of appropriate reporting, knowledge management personnel.

Швець Г. О. Особливості інтелектуального потенціалу підприємства.

В статті наведено визначення науковцями поняття «інтелектуальний потенціал». Визначено недоліки наведених тлумачень інтелектуального потенціалу. Перераховано та розкрито аспекти інтелектуального потенціалу. Представлено структуру інтелектуального потенціалу підприємства, яка складається з таких елементів: інтелектуальний капітал підприємства, ефективність використання інтелектуального капіталу, можливість майбутнього розвитку підприємства. Охарактеризовано рівні інтелектуального потенціалу (макрорівень, мезорівень, мікрорівень, особистісний рівень) за напрямками: основні характеристики та основні засоби формування і розвитку. Наведено та розкрито механізм формування інтелектуального потенціалу підприємства, який складається з таких елементів: цілі, принципи, функції, методи, управлінські рішення. Наведено підхід Воликова В. В. до оцінки інтелектуального потенціалу, який складається з таких етапів: визначення проблем формування і використання інтелектуального потенціалу та їх конкретизація, підготовка до проведення оцінки інтелектуального потенціалу, збір інформації та розрахунок показників, визначення ефективності використання інтелектуального потенціалу та формування заходів щодо його підвищення. Представлено підхід Михайлової О. Г. до оцінки інтелектуального потенціалу, який включає наступні етапи: аудит інтелектуального потенціалу компанії, оцінка (кількісний вимір) інтелектуального потенціалу та його компонентів, постановка управлінського обліку інтелектуального потенціалу, з подальшим формуванням відповідної звітності, управління знаннями персоналу.

Швец Г. А. Особенности интеллектуального потенциала предприятия.

В статье приведены определения учеными понятия «интеллектуальный потенциал». Определены недостатки приведенных толкований интеллектуального потенциала. Перечислены и раскрыты аспекты интеллектуального потенциала. Представлена структура интеллектуального потенциала предприятия, которая состоит из следующих элементов: интеллектуальный капитал предприятия, эффективность использования интеллектуального капитала, возможность будущего развития предприятия. Охарактеризованы уровни интеллектуального потенциала (макроуровень, мезоуровень, микроуровень, личностный уровень) по направлениям: основные характеристики и основные средства формирования и развития. Приведен и раскрыт механизм формирования интеллектуального потенциала предприятия, который состоит из следующих элементов: цели, принципы, функции, методы, управленческие решения. Раскрыт подход Воликова В. В. к оценке интеллектуального потенциала, который состоит из следующих этапов: определение проблем формирования и использования интеллектуального потенциала и их конкретизация, подготовка к проведению оценки интеллектуального потенциала, сбор информации и расчет показателей, определения эффективности использования интеллектуального потенциала и

формирования мероприятий по его повышению. Представлен подход Михайловой О. Г. к оценке интеллектуального потенциала, который включает следующие этапы: аудит интеллектуального потенциала компании, оценка (количественное измерение) интеллектуального потенциала и его компонентов, постановка управленческого учета интеллектуального потенциала, с последующим формированием соответствующей отчетности, управления знаниями персонала.

Постанова проблеми. Сучасні вітчизняні підприємства функціонують у жорстких конкурентних умовах. Тому для ефективної їх діяльності необхідно шукати напрямки, які дозволяють бути конкурентоздатними не тільки у межах національної але й зарубіжної економіки. Знаходячись у постійному пошуку способів підвищення конкурентоздатності підприємства, керівництво недостатньо приділяє увагу інтелектуальному потенціалу, який є запорукою інтелектуальної безпеки, яка дозволяє підвищити рівень економічної безпеки підприємства, що є значним кроком у зміцненні конкурентоздатності підприємства. Отже, необхідно детально розкрити особливості інтелектуального потенціалу та методи його оцінки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питаннями щодо інтелектуального потенціалу підприємства займаються такі вітчизняні науковці : Т.І. Лозова, М.В. Шамін [1], Р.Ф. Гайдай [2], О.А. Князева [3], С.В. Князь, Л.Ю. Холявка [4], В.В. Воліков [5], О.Г. Михайлова [6].

Мета статті полягає у визначенні особливостей інтелектуального потенціалу та способів його оцінки.

Виклад основного матеріалу. Загальний потенціал підприємства складається з потенціалів всіх його напрямків діяльності, наприклад фінансової, організаційної, виробничої, науково-технічної, кадрової, маркетингової. Особливе значення має кадровий та науково-технічний потенціал, який можна віднести до загального інтелектуального потенціалу.

Економічні реалії сьогодення вимагають від персоналу підвищення рівня використання інтелектуальних здібностей, а напрямки науково-технічної діяльності розвивати у значно інтелектуальному напрямку. Тому оцінка та визначення інтелектуального потенціалу для підприємства є вкрай необхідним заходом для ефективного функціонування.

У науковій праці Лозової Т. І., Шамін М. В. наведено декілька визначень науковців щодо сутності поняття «інтелектуальний потенціал».

Враховуючі вищі наведені визначення інтелектуального потенціалу, вважаємо, що вони не в повному обсязі розкривають сутність та особливості даної категорії в сучасних умовах функціонування підприємств. Тому, як розкривають лише здатність персоналу накопичувати знання та використовувати навички.

Таблиця 1

Визначення категорії «інтелектуальний потенціал» [1]

Автор	Зміст поняття
Воронін Ю.М.	Інтелектуальний потенціал підприємства – поняття, що об'єднує науку, освіту, технологію, всі види інтелектуальної діяльності та її суб'єктів.
Наумова О.А.	Інтелектуальний потенціал підприємства – це можливість створення, використання та розвитку інноваційних продуктів і технологій шляхом перетворення знань і досвіду.
Клімов С.М.	Інтелектуальний потенціал організації складається з накопиченого обсягу знань, інтелектуального рівня співробітників, досвіду інноваційної діяльності.
Мойсеєнко І.П.	Інтелектуальний потенціал – система реалізацій можливостей інтелектуальних ресурсів з властивими їй елементами, структурою, зв'язками та ознаками, а також відповідним забезпеченням (інформаційним, функціональним та організаційним).

Однак, на нашу думку, до інтелектуального потенціалу необхідно віднести спроможність персоналу генерувати ідеї та можливість представлення готових рішень існуючих проблем на підприємстві в усіх напрямках діяльності.

На думку Гайдая Р. Ф., категорія інтелектуальний потенціал повинна розкриватись з врахуванням трьох основних аспектів: [2]

1. По-перше, інтелектуальний потенціал, як і будь-який інший потенціал економічної системи, ґрунтується на відповідному ресурсному забезпеченні. Як і у випадку, наприклад, потенціалу виробничих фондів, який охоплює певний техніко-технологічний базис виробництва у вигляді устаткування, конкретних машин, автоматизованих ліній тощо, інтелектуальний потенціал можна розкрити за складом знаннево-інформаційних ресурсів, залучених у процес генерування нових ідей.

2. По-друге, інтелектуальний потенціал підприємства повинен розглядатись як система факторів, що забезпечують досягнення мети виробництва. З даного положення випливає, що рівень розвинення інтелектуального потенціалу має досліджуватись опосередковано через низку непрямих індикаторів розвитку виробничої структури, а також викриття резервів використання інтелектуального капіталу.

3. По-третє, інтелектуальний потенціал має забезпечувати можливості подальшого розвинення організації у майбутньому. Це може виявлятися як у розвитку ресурсів підприємства у майбутньому, так і у зростанні ефективності їхнього використання. Спираючись на названі нами вище аспекти, розкрити структуру поняття «інтелектуальний потенціал підприємства» можливо за допомогою рис. 1.

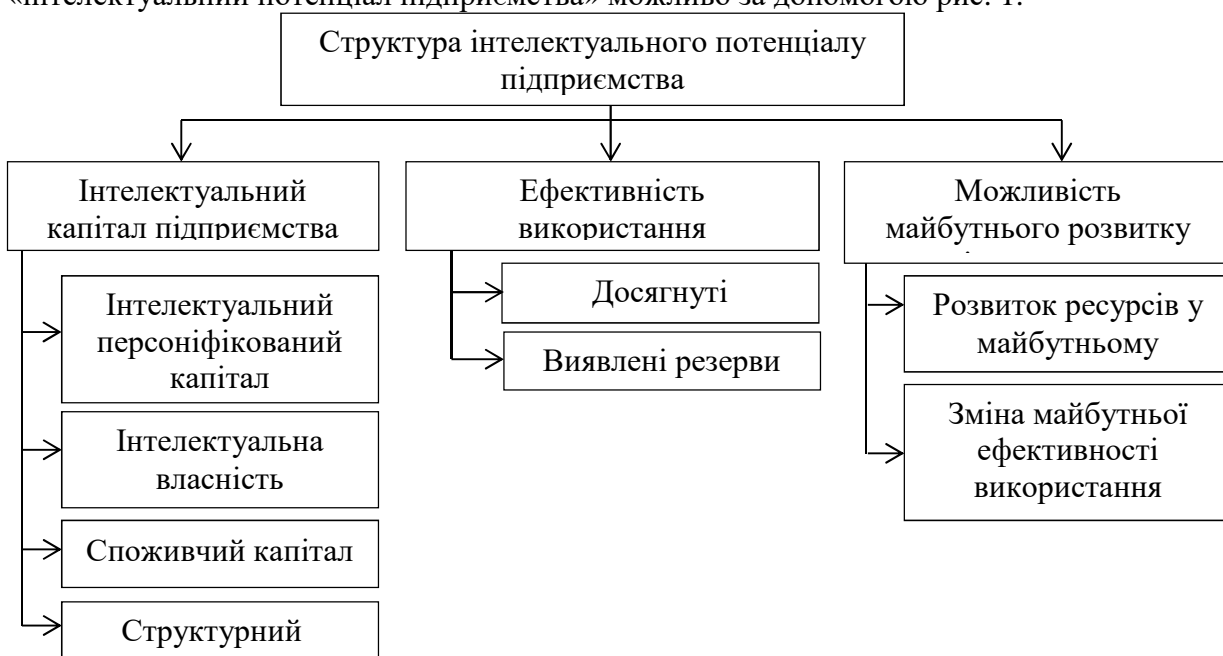

Рис. 1. Структура інтелектуального потенціалу підприємства. [2]

Інтелектуальний потенціал підприємства не існує у замкнутій системі, тому як на діяльність підприємства в цілому впливає не лише внутрішні, але й зовнішні чинники. Тому розвиток та підвищення інтелектуального потенціалу необхідно розглядати на різних рівнях (макрорівень, мезорівень, мікрорівень, особистісний рівень), які представлено та охарактеризовано у табл. 2.

Важливим чинником в отриманні позитивного ефекту від інтелектуального потенціалу виступає механізм його формування.

Механізм формування інтелектуального потенціалу підприємства є тим важелем, який приводить у дію трансформування його інтелектуальних ресурсів у креативні наукові, інженерно-технологічні та управлінські рішення. Виходячи з тлумачення механізму як способу, сукупності станів і процесів внутрішньої будови чого-небудь та наукових доробків у сфері дослідження механізмів управління, виділимо такі елементи механізму формування інтелектуального потенціалу підприємства: [4]

– цілі, як бажаний результат, якого прагне досягнути підприємство у формуванні свого інтелектуального потенціалу, який визначає особливості перебігу усіх подальших процесів формування;

– принципи (певні засади і правила його здійснення). Дані принципи доцільно класифікувати на загальні і специфічні, а також принципи побудови системи формування інтелектуального потенціалу підприємства та принципи її практичного реалізування.

Таблиця 2

Рівні інтелектуального потенціалу[3]

Рівень	Основні характеристики	Основні засоби формування і розвитку
Макрорівень (інтелектуальний потенціал суспільства)	Визначає рівень розвитку національної науки, її інтеграції зі світовими науковими трендами, а також ступінь доступності населення як до результатів наукової діяльності, так і до закладів освіти.	Збереження та розвинення фундаментальної та прикладної науки; співпраця зі світовими науковими центрами; пошук інвестицій та /чи бюджетних коштів у розвиток науки; розвинення системи освіти усіх рівнів відповідно до світових тенденцій, запитів суспільства та ринку праці.
Мезорівень (інтелектуальний потенціал території)	Визначається геополітичним становищем регіону, щільністю наукових та освітніх установ, суспільними традиціями, родинним складом, а також сформованим на території ринком праці.	Розвинення закладів освіти усіх рівнів, запровадження регіональних освітніх інтернет порталів та проєктів, що враховують специфіку регіону (мовне питання, наявність національних меншин та тимчасово переміщених осіб тощо); розвинення регіональних наукових кластерів.
Мікрорівень (інтелектуальний потенціал підприємства)	Визначається особливостями технологічних процесів, необхідним рівнем освіти персоналу, рівнем заробітної плати, умовами праці та побуту.	Розвивається шляхом взаємодії з навчальними закладами, формуванням системи перепідготовки кадрів на підприємстві, співпраці із центрами зайнятості. Також ефективним є удосконалення системи мотивації та психологічного клімату в колективі.
Особистісний рівень (інтелектуальний потенціал працівника)	Визначається як природними, так і набутими здібностями та навичками, рівнем освіти, власними та розвиненими творчими здібностями, інвестиціями в розвиток із урахуванням потреб підприємства у певних фахівцях.	Розвивається на підставі реалізації заходів перших трьох рівнів, а також шляхом саморозвитку, планування кар'єри, підвищення загального культурного рівня та рівня освіченості, удосконалення професійних знань, вмінь та компетенцій за умови наявності відповідного мотиваційного середовища.

З переліком і детальним описом запропонованих принципів формування інтелектуального потенціалу підприємств можна ознайомитись у науковій праці авторів даної статті);

– функції (конкретні управлінські дії щодо здійснення процесів формування інтелектуального потенціалу та які забезпечуються через застосування загальних управлінських функцій, таких як планування, організування, мотивування, контролювання та регулювання);

– методи (відображають спосіб здійснення формування інтелектуального потенціалу на відповідному підприємстві залежно від специфіки і особливостей його функціонування. Слід зазначити, що у вітчизняній економічній думці науковцями не приділена достатня увага розробленню прийомів саме формування інтелектуального потенціалу суб'єктів господарювання з урахуванням специфіки цього явища, а лише пропонується вибір з уже розвинених у практиці управління економічних, соціальних, адміністративних, евристичних та інших методів. У зв'язку з цим подальші дослідження авторів будуть зосереджені на даному питанні);

– управлінські рішення (формалізований результат застосування методів формування інтелектуального потенціалу підприємства, який виступає у вигляді розроблених і застосованих конкретних розпоряджень щодо його здійснення).

Сьогодні існує багато проблемних питань у формуванні та використанні інтелектуального потенціалу. Розглянемо більш детально одну з головних проблем – це відсутність загальної методики оцінки інтелектуального потенціалу підприємства. Так у науковій літературі зустрічаються різні способи оцінки інтелектуального потенціалу. Вони мають як спільні, так й різні параметри оцінки та етапи оцінки. Це не дозволяє враховувати всі необхідні чинники, які впливають на ефективне використання інтелектуального потенціалу. Отже, розглянемо деякі процедури оцінки інтелектуального потенціалу, які наведені у наукових працях.

Воліков В. В. пропонує проводити оцінку інтелектуального потенціалу за наступними чотирма етапами: [5]

Перший етап – це визначення проблем формування і використання інтелектуального потенціалу та їх конкретизація, вміщує таке: ідентифікацію підприємства; визначення предмета оцінки; визначення дати оцінки; визначення мети оцінки.

Другий етап – це підготовка до проведення оцінки інтелектуального потенціалу, що передбачає: визначення джерел інформації, що будуть використовуватися для оцінки інтелектуального потенціалу підприємства; формування груп експертів-оцінювачів, що потребує ретельно врахувати кваліфікацію та наявність відповідних документів (сертифікатів), які дозволяють проведення оцінки; складання завдання та календарного плану оцінки, від якого залежать якість і термін проведення оцінки; підготовка та підписання договору проведення оцінки, який здійснюється на основі підготовленого завдання та календарного плану проведення оцінки.

Третій етап – це збір інформації та розрахунок показників, що вміщує: формування системи показників; збір даних та їх систематизація; розрахунок показників.

Четвертий етап – визначення ефективності використання інтелектуального потенціалу та формування заходів щодо його підвищення: аналіз результатів розрахунків; підготовка звіту за результатами оцінки; розробка комплексу заходів.

Михайлова О. Г. в своїй науковій праці пропонує теж чотирьох етапну оцінку інтелектуального потенціалу, але з деяким іншим змістовним складом: [6]

1. Аудит інтелектуального потенціалу компанії (на основі отриманих результатів аудиту розробляється карта інтелектуального потенціалу, яка дозволяє ідентифікувати склад та структуру інтелектуальних активів компанії для подальшого їх обліку, оцінки і аналізу, а також визначити проблеми, пов'язані з функціонуванням компонентів інтелектуального потенціалу).

2. Оцінка (кількісний вимір) інтелектуального потенціалу та його компонентів (методика оцінки залежить від структури інтелектуального потенціалу, при цьому особливого значення приділяють оцінці величини людського капіталу. Отримані дані стають підставою для формування Звіту про інтелектуальний потенціал компанії). В залежності від економічної ситуації, що склалася на момент оцінки, наявності необхідної інформації та інших чинників, менеджерами компаній обираються найбільш ефективні методи, серед яких відзначимо: метод порівняння продажу об'єктів інтелектуального капіталу, метод вартості заміщення, метод відтворюваної вартості, метод розрахунку роялті, методи дисконтування, експертні методи та ін.

3. Постановка управлінського обліку інтелектуального потенціалу, з подальшим формуванням відповідної звітності (даний етап складається з підетапів: розробки положень по веденню обліку інтелектуального потенціалу; розробки документообігу при веденні обліку інтелектуального потенціалу; розробки форм управлінської звітності з обліку інтелектуального потенціалу і його компонентів).

4. Управління знаннями персоналу (даний процес є основою управління інтелектуальними активами компанії на основі перетворення знань в вартість, накопичення та інтенсивного використання інтелектуального потенціалу. Важливим є аналіз зв'язків інтелектуальних активів з іншими активами компанії, а також ступінь впливу інтелектуальних активів на бізнес-процеси компанії.

Висновки. Отже, інтелектуальний потенціал є важливою складовою у досягненні конкурентоздатності підприємства. Основною запорукою інтелектуального потенціалу виступає персонал, який акумулює певні знання та навички, які повинні дозволити персоналу бути базою інтелектуального потенціалу, який враховує сучасний економічний розвиток. Для ефективного формування та використання інтелектуального потенціалу необхідно використовувати найбільш ефективну методичку його оцінки, що дозволить розробляти ефективні механізми формування та використання інтелектуального потенціалу.

Список використаних джерел:

1. Лозова Т. І. Інтелектуальний потенціал підприємства як економічна категорія / Т. І. Лозова, М. В. Шамін // *Економіка та управління підприємствами*. – 2016. – Вип. 10. – С. 113-116.
2. Гайдай Р. Ф. Оцінка інтелектуального потенціалу підприємства з врахуванням його сутнісного змісту / Р. Ф. Гайдай // *Вісник Хмельницького національного університету*. – 2009. – № 6. – Т. 3. – С. 191-194.
3. Князева О. А. Особливості інтелектуального потенціалу підприємств сфери зв'язку та інформації / О. А. Князева, М. В. Шамін // *Економіка та управління підприємствами*. – 2016. – Вип. №7. – С. 348-353.
4. Князь С. В. Складові системи формування інтелектуального потенціалу підприємства / С. В. Князь, Л. Ю. Холявка // *Науковий вісник Херсонського державного університету*. – 2014. – Вип. 6. – Ч. 2. – С. 191-194.
5. Волюков В. В. Етапи оцінювання інтелектуального потенціалу підприємства / В. В. Волюков // *Економіка розвитку*. – 2013. – № 2 (66). – 118-123.
6. Михайлова О. Г. Теоретичні аспекти формування та оцінки інтелектуального потенціалу підприємства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.lib.nau.edu.ua/Journals/3_27_2010/Mixailov.pdf

References:

1. Lozova T. I. Intelektual'nyy potentsial pidpryyemstva yak ekonomichna katehoriya / T. I. Lozova, M. V. Shamin // *Ekonomika ta upravlinnya pidpryyemstvamy*. – 2016. – Vyp. 10. – S. 113-116.
2. Hayday R. F. Otsinka intelektual'noho potentsialu pidpryyemstva z vrakhuvannnyam yoho sutnisnoho zmistu / R. F. Hayday // *Visnyk Khmel'nyts'koho natsional'noho universytetu*. – 2009. – № 6. – T. 3. – S. 191-194.
3. Knyazuva O. A. Osoblyvosti intelektual'noho potentsialu pidpryyemstv sfery zv'yazku ta informatsiyi / O. A. Knyazuva, M. V. Shamin // *Ekonomika ta upravlinnya pidpryyemstvamy*. – 2016. – Vyp. №7. – S. 348-353.
4. Knyaz' S. V. Skladovi systemy formuvannya intelektual'noho potentsialu pidpryyemstva / S. V. Knyaz', L. YU. Kholiyavka // *Naukovyy visnyk Khersons'koho derzhavnoho universytetu*. – 2014. – Vyp. 6. – CH. 2. – S. 191-194.
5. Volikov V. V. Etapy otsinyuvannya intelektual'noho potentsialu pidpryyemstva / V. V. Volikov // *Ekonomika rozvytku*. – 2013. – № 2 (66). – 118-123.
6. Mykhaylova O. H. Teoretychni aspekty formuvannya ta otsinky intelektual'noho potentsialu pidpryyemstva [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.lib.nau.edu.ua/Journals/3_27_2010/Mixailov.pdf

Ключові слова: інтелектуальний потенціал; інтелектуальний капітал; персонал; конкурентоздатність; механізм; структура; оцінка.

Ключевые слова: интеллектуальный потенциал; интеллектуальный капитал; персонал; конкурентоспособность; механизм; структура; оценка.

Keywords: intellectual potential; intellectual capital; personnel; competitiveness; mechanism; structure; evaluation.

Перевірено на плагіат системою: <https://corp.unicheck.com/library/viewer/report/3618468>

Рецензент: Логутова Т. Г., зав. кафедри інноватики та управління ДВНЗ «ПДТУ», доктор економічних наук, професор